

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Соціологічні студії

Науково-практичний журнал

*№ 2 (9)
2016*

Виходить 2 рази на рік
Заснований у липні 2012 року

Луцьк
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
2016

Рекомендовано до друку вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 20 від 22.12.2016 р.)

Засновник журналу:

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13)

Редакційна колегія

- Кондратик Л. Й.** – доктор філософських наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки) (головний редактор);
- Гаврилюк С. В.** – доктор історичних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки);
- Арцишевський Р. А.** – доктор філософських наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки);
- Бортніков В. І.** – доктор політичних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки);
- Вірна Ж. П.** – доктор психологічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки);
- Кириленко О. М.** – доктор соціологічних наук (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки);
- Сокурянська Л. Г.** – доктор соціологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна);
- Піча В. М.** – доктор соціологічних наук, професор (Національний університет «Львівська політехніка»);
- Судаков В. І.** – доктор соціологічних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка);
- Черниш Н. Й.** – доктор соціологічних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка);
- Титаренко Л. Г.** – доктор соціологічних наук, професор (Білоруський державний університет (Білорусь));
- Пал Тамаш** – доктор соціологічних наук, професор (Інститут соціології Угорської академії наук (Угорщина));
- Дурманенко О. О.** – кандидат соціологічних наук, доцент (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки);
- Сальнікова С. А.** – кандидат соціологічних наук, доцент (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки) (відповідальний секретар).

Соціологічні студії : наук.-практ. журн. / уклад. Л. Й. Кондратик, С. А. Сальнікова. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – № 2 (9). – 109 с.

У журналі відображено результати теоретичних та емпіричних досліджень, методологічних розробок із соціології. Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, працівників сфери державного й соціального управління.

Статті пройшли зовнішнє та внутрішнє рецензування.

Журнал є науковим фаховим виданням України, у якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за напрямом «Соціологічні науки» (дивитися додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України № 528 від 12.05.2015 року).

Сайт журналу:

<http://socio-studios.eenu.edu.ua/>

© Кондратик Л. Й., Сальнікова С. А. (укладання), 2016

© Гончарова В. О. (обкладинка), 2016

© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016

Recommended for publication by the academic council of Lesya Ukrainka Eastern European National University (protocol № 20, 22.12.2016)

Founder of journal:

Lesya Ukrainka Eastern European National University (43025, Lutsk, av. Voli, 13)

Editorial board

Kondratyuk L. Y. – PhD in Philosophy, professor (Lesya Ukrainka Eastern European National University) (editor-in-chief);

Gavryljuk S. V. – PhD in Historical Sciences, professor (Lesya Ukrainka Eastern European National University);

Artsyshevskiy R. A. – PhD in Philosophy, professor (Lesya Ukrainka Eastern European National University);

Bortnikov V. I. – PhD of Political Sciences, professor (Lesya Ukrainka Eastern European National University);

Virna Zh. P. – PhD in Psychology, professor (Lesya Ukrainka Eastern European National University);

Kyrylenko O. M. – PhD in Sociology (Lesya Ukrainka Eastern European National University);

Sokuryanska L. G. – PhD in Sociology, professor (V. N. Karazin Kharkiv National University);

Picha V. M. – PhD in Sociology, professor (National University «Lviv Polytechnic»);

Sudakov V. I. – PhD in Sociology, professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv);

Chernysh N. Y. – PhD in Sociology, professor (Ivan Franko National University of Lviv);

Titarenko L. G. – PhD in Sociology, professor (Belarusian State University (Belarus));

Pal Tamas – PhD in Sociology, professor (Institute of Sociology, Hungarian Academy of Sciences (Hungary));

Durmanenko A. O. – Candidate of Sociological Science, associate professor (Lesya Ukrainka Eastern European National University);

Salnikova S. A. – Candidate of Sociological Science, associate professor (Lesya Ukrainka Eastern European National University) (executive secretary).

Sociological studios : scientific-practical journal / compiling by L. Y. Kondratyuk, S. A. Salnikova. – Lutsk : Lesya Ukrainka Eastern European National University, 2016. – № 2 (9). – 109 p.

Results of theoretical and empirical studies are reflected in the scientific-practical journal. This periodical is for scientists, researchers, professors, and doctoral students, and graduate students, workers in the public and social management.

The external and internal peer review of scientific articles was conducted.

The journal is a scientific professional publication of Ukraine where it is possible to publish the results of theses for obtaining an academic degree of a doctor and a candidate of science according to speciality «Sociology» (see annex to Order of Ministry of Education and Science of Ukraine, № 528 from 12.05.2015).

Науково-практичне видання

Соціологічні студії

Науково-практичний журнал

*№ 2 (9)
2016*

*Редактор і коректор: Г. О. Дробот
Технічний редактор Л. І. Лавренчук*

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19769-9569 ПР від 15.03.2013 р.
Сайт журналу : <http://socio-studios.eenu.edu.ua/>

Засновник і видавець – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

Формат 60×84¹/₈. Папір офсетний. Гарн. Таймс. Друк цифровий.

Обсяг 10,01 ум. друк. арк., 9,23 обл.-вид. арк. Наклад 100 пр. Зам. 3023-А.

Виготовлювач – Вежа-Друк

(м. Луцьк, вул. Винниченка, 14, тел. (0332) 29-90-65).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України

ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. СОЦІОЛОГІЯ: АКТУАЛЬНЕ, ДИСКУСІЙНЕ

Буричка Роман «Споживання інформації» у сучасному українському місті під час війни: інформаційний «розрив» між Сходом та Заходом	6
Кондратик Леонід Релігія як соціальний інститут	10
Малес Людмила Дискурс декомунізації в Києві	16
Orlova OIha Formation of Market Values in the Development of Modern Theatrical Art.....	21
Опейда Людмила, Опейда Артур Віртуальний тур як засіб формування позитивного іміджу міста (на прикладі проекту «Віртуальний Луцьк»)	25
Сальнікова Світлана, Хом'як Андрій Ціннісно-нормативні моделі міського середнього класу в Україні (за даними компанії TNS)	31

РОЗДІЛ II. СОЦІАЛЬНІ РЕАЛЬНОСТІ В ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Букрєєва Ірина, Павленко Валентина Інтеркультурність як чинник формування соціокультурного капіталу міста	41
Кузнєцова Альона Емпірична репрезентація втілення інтеркультурної політики на прикладі мережі європейських міст	47
Полюга Василь Феномен міського публічного простору (одна вулиця, два дні, місто-мільйонник: досвід соціального експерименту в місті Одеса)	52
Шевчук Марина Free walking tour як засіб актуалізації міського патріотизму	56
Яремчук Сергій Регіональна специфіка релігійних інституцій українського суспільства	60

РОЗДІЛ III. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА УПРАВЛІННЯ

Булавін Демид Сучасні теоретичні аспекти та практика управління в українських містах	67
Глебова Наталя Професійно-освітні чинники підготовки фахівців водного транспорту в контексті проблеми регіонального розвитку й соціальної стабільності Приморського регіону	71
Гордієнко Наталія Особливості процесу адаптації випускників інтернатного закладу системи освіти до соціального середовища	76
Orlov Valentyn The Problem of Election Administration Professionalization in Modern Public Administration in Ukraine	83
Савка Віктор, Сметаніна Олена Регулювання соціальних проблем на рівні міської громади та його вплив на формування іміджу міста	87

РОЗДІЛ IV. НАУКОВІ ПОШУКИ МАЙБУТНІХ СОЦІОЛОГІВ

Алфьорова Віра Коучинг як інструмент професійного розвитку людини в сучасних реаліях міста	94
Ілуца Тетяна Гендерні особливості політичної діяльності на місцевому рівні України	99
Сохач Ольга Соціальна робота з різними категоріями засуджених	103
ВИМОГИ до оформлення статей	108

CONTENT

PART I. SOCIOLOGY: CURRENT, DISPUTABLE

<i>Burychka Roman</i> «Consuming of Information» in the Modern Ukrainian City at the Time of War: the Information «Gap» Between East and West	6
<i>Kondratyuk Leonid</i> Religion as a Social Institute	10
<i>Males Lyudmyla</i> Decommunization Discourse in the Kyiv	16
<i>Orlova Olha</i> Formation of Market Values in the Development of Modern Theatrical Art	21
<i>Opeida Ludmila, Opeida Artur</i> Virtual Tour as a Way of Creating of a Positive Image of the City (Based on «Virtual Lutsk» Project)	25
<i>Salnikova Svitlana, Khomiak Andrii</i> Value-Normative Models of the Urban Middle Class in Ukraine (According to the Empirical Data from TNS)	31

PART II. SOCIAL REALITY IN EMPIRICAL STUDIES

<i>Bukricieva Irina, Pavlenko Valentina</i> Interkulturell as a Factor of Formation of the Socio-Cultural Capital of the City	41
<i>Kuznetsova Alena</i> The Empirical Representation of the Embodiment of Intercultural Policy on the Example of a Network of European Cities	47
<i>Polyuha Wasil</i> The Phenomenon of Urban Public Space (One Street, Two Days Megacities: the Experience of Social Experiment in Odessa)	52
<i>Shevchuk Maryna</i> Free Walking Tour as a Way of Urban Patriotism Actualization	56
<i>Iaremchuk Sergii</i> Regional Specificity of Religious Institutions of the Ukrainian Society	60

PART III. SOCIAL WORK AND MANAGEMENT

<i>Bulavin Demyd</i> Modern Theoretical Aspects and Practice of Management in Ukrainian Cities	67
<i>Glebova Natalya</i> The Vocational and Educational Factors of Training Specialists of Water Transport in the Context of Problems in Regional Development and Social Stability of the Pomeranian Region	71
<i>Gordienko Natalia</i> Special Characteristics of Social Adaptation of Boarding School Graduates into Society	76
<i>Orlov Valentyn</i> The Problem of Election Administration Professionalization in Modern Public Administration in Ukraine	83
<i>Savka Victor, Smetanina Olena</i> Regulation of Social Problems at the City Community Level and Influence on the Formation of City Image	87

PART IV. SCIENTIFIC STUDIES OF FUTURE SOCIOLOGISTS

<i>Alferova Vira</i> Coaching as a Tool for Professional Development of Person in Modern Realities of the City	94
<i>Ilutsa Tetiana</i> Gender Features of the Political Sphere on the Local Level of Ukraine	99
<i>Sokhach Olha</i> Social Work with Different Categories of Convicts	103
REQUIREMENTS for the Articles	108

5. Назарук О. Довіра як передумова формування позитивного соціального досвіду особистості / О. Назарук // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюшка НАПНУ – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюшка НАПНУ, 2010. – Т. 12. – С. 216–224.
6. Образование как фактор социальной дифференциации и мобильности (“Круглый стол”) // Социс. – 2003. – № 5. – С. 47–53.
7. Соціальні практики в глобальному вимірі : монографія / [Б. В. Попов, О. В. Нельга, В. Б. Фадєєв, В. В. Багінський, Г. Ю. Носова]. – К. : [б. в.], 2009. – 292 с.
8. Структурні виміри сучасного суспільства : навч. посіб. / за ред. С. Макеєва. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2006. – 372 с.
9. Janiszewski L. Socjologia morska – jej przedmiot i funkcje / L. Janiszewski, A. Sosnowski // Studia Socjologiczne. – 1983. – №3 (90). – S. 35–59.

References

1. Zlobina, O. (2004), *Personality as subject of social changes*, Kyiv : Institute of Sociology of NAS of Ukraine, 400 p.
2. Zubov, V. (2014), “*Cross-cultural paste in the context of globalization: ideological aspect*”, Kyiv : Institute of Higher Education of the NAES Ukraine, 278 p.
3. Libanova, E. (2010), *Youth and youth policy in Ukraine: socio-demographic aspects*, Kyiv : Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 248 p.
4. Makogon, Y. (2010), “*Ukraine is sea state: monograph*”, Donetsk : Donetsk National University, 393 p.
5. Nazaruk, A., (2010), “Trust as a precondition for creating a positive social experience of the individual”, *Problems of general and educational psychology: scientific research journal of the G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, Vol. 12, Pp. 216–224.
6. “*Education as a factor of social differentiation and mobility ("Round Table")*” (2003), SOCIS, No. 5, Pp. 47–53.
7. Popov, B., and other (2009), *Social practices on a global dimension: monograph*, Kyiv : Institute of Philosophy of Skovoroda NAS of Ukraine, 292 p.
8. Makeieva, S., Ed. (2006), *Structural dimensions of modern society*, Kyiv : Institute of Sociology of NAS of Ukraine, 372 p.
9. Janiszewski, L., Sosnowski, A. (1983), Socjologia morska – jej przedmiot i funkcje, *Studia Socjologiczne*, Vol. 90, No. 3, p. 35–59.

УДК 316.74:37

Особливості процесу адаптації випускників інтернатного закладу системи освіти до соціального середовища

Наталія Гордієнко –

кандидат соціологічних наук,
доцент, проректор з наукової
роботи Хортицької національної
навчально-реабілітаційної академії,
Запоріжжя, Україна.
E-mail: natali_zp_ua@mail.ru

Для України актуальною проблемою залишається соціальна адаптація молоді до суспільно-політичного, професійно-трудового, сімейно-побутового й культурно-дозвілєвого життя. Згідно з результатами порівняльного соціологічного дослідження життєвих планів випускників інтернатних закладів й осіб, котрі не навчалися в інтернатних закладах, зафіксовано вповільненість процесу адаптації випускників інтернатних закладів до соціального середовища, більш тривалий період освоєння соціального та життєвого простору, порівняно з людьми, які не навчалися в інтернатному закладі. Установлено, що в усіх вікових групах випускники інтернату меншою мірою готові займатися трудовою діяльністю, ніж інші громадяни. У віці понад 30 років проблема створення сім'ї все ще цікавить 17 % випускників інтернатів, тоді як серед іншого населення цього віку – 10 %. У зрілому віці менша частина випускників інтернатів, порівняно з іншими респондентами, розв'язує проблему життя.

Received: October, 2016
1st Revision: November, 2016
Asseped: December, 2016

Ключові слова: соціальна адаптація, соціальна мобільність, інтернатний заклад, життєві плани.

Gordienko Natalia. Special Characteristics of Social Adaptation of Boarding School Graduates into Society. The author analyzes the special characteristics of social integration of boarding school graduates into society. On the basis of analysis of scientific literature it was ascertained that social adaptation is a complex phenomenon which is extensively investigated from the perspective of modern sociology, philosophy, social psychology and social pedagogy. The actual problem for Ukraine is the problem of social integration of youth into socio-political, professional, cultural and family life. The article presents the results of sociological study of life plans of boarding school graduates and graduates of general education establishments. Data about future professional and social activities, further education, marriage, health care and home improvement were collected by using interviewing methods. The study finds that graduates of boarding schools demonstrate the lower ability to adapt to the social living conditions than graduates of general education establishments.

It was found out that in all age groups boarding school graduates are less inclined to take up labouring than other citizens. Already among the graduates of 20–24 years old there are 18% less of those intending to take a job than in the control group (67 and 85 % respectively). By 30 years old, most graduates have finished their studies. Among the boarding school graduates, 20 % of 30–35-year-olds and 22 % of 26–44-year-olds are just planning to start a family, whereas in the control group the respective rate is 6–7 %. That means it takes a longer time by boarding school graduates to start a family. Boarding school graduates are less attentive to their own health than other citizens, which is true for all age groups except of the oldest – those above 45 years old. In this age group, the part of the graduates preoccupied with their health state is larger (32 and 25 %). Among seniors a smaller part of the graduates, when compared to other respondents, finds solutions to accommodation problems. Among those above 30 years old, family starting is a topical issue for 17 % of the graduates, whereas for other citizens the rate is 10 %.

Key words: social adaptation, social mobility, boarding school, life plans.

Гордиенко Наталья. Особенности процесса адаптации выпускников интернатного заведения системы образования к социальной среде. Социальная адаптация молодежи к общественно-политической, профессионально-трудовой, семейно-бытовой и культурно-досуговой жизни является актуальной проблемой для современной Украины. В рамках статьи изложены результаты сравнительного социологического исследования жизненных планов выпускников интернатных заведений и лиц, которые не учились в интернатах. Автором эмпирически верифицированы замедленность процесса адаптации выпускников интернатных заведений к социальной среде, более длительный период освоения социального и жизненного пространства, по сравнению с теми, кто не учился в интернатном заведении.

Ключевые слова: социальная адаптация, социальная мобильность, интернатные заведения, жизненные планы.

Постановка наукової проблеми та її значення. Важлива ознака демократичного суспільства – створення рівних можливостей для різних категорій громадян у реалізації їхніх життєвих траєкторій, зокрема, для випускників інтернатних закладів системи освіти, які потребують додаткових зусиль держави щодо забезпечення соціальної рівності. Ця категорія громадян формується в специфічних умовах соціалізації й належить до групи населення зі зниженим соціально-економічним статусом, до осіб, становлення яких відбувалося в умовах неблагополучної сім'ї і які мали проблеми зі здоров'ям. Загальноосвітні заклади інтернатного типу – це державні заклади, головне призначення яких – надання допомоги в подоланні цих труднощів і підготовка вихованців до повноцінного соціального життя та успішної побудови життєвих траєкторій. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема соціальної адаптації випускників інтернатних закладів, яка є важливим аспектом їх соціалізації.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вагомий внесок у вивчення особливостей адаптації громадян в умовах соціальних змін, що відбулися в пострадянській Україні, зробили В. Андрущенко, В. Волович, Є. Головаха, О. Донченко, О. Злобіна, М. Михальченко, А. Овчаров, Н. Паніна, І. Попова, І. Предборська, І. Прибиткова, А. Ручка, В. Тарасенко, В. Тихонович, С. Щудло, М. Шульга та ін. Як зазначає А. Камбур, специфічною особливістю реформ в Україні є те, що надто велика кількість змін у соціальному житті населення відбувається в історично короткий відрізок часу. Швидкість змін у навколишньому середовищі (не лише соціальному, а й природному), їх чисельність уже зараз перевищує адаптаційні можливості людини [3, с. 46].

Осмилюючи цілісний і багатомірний процес соціалізації особистості, учені досліджують зв'язки між соціальною адаптацією та соціальною мобільністю (М. Мокляк, А. Ручка, А. Кавалеров, М. Буткевич й ін.), оскільки соціальна мобільність будь-якого різновиду (висхідна чи низхідна) завжди ставить індивіда в нові умови, до яких він повинен адаптуватися.

Л. Корель розглядає соціологію адаптації як нову галузь наукового знання, яка формується в період модернізації й глобалізації Світового Співтовариства під впливом цивілізаційних, соціокультурних, економічних, соціальних, психологічних, інформаційних, демографічних та інших чинників. Учений вважає, що соціологія адаптації спроможна дати для соціальної практики, передусім, понятійні конструкції, які дають змогу ідентифікувати й виділити із соціальної реальності її адаптивний складник. Вона також містить у собі потужний евристичний заряд із погляду виявлення соціального механізму адаптивних процесів [4, с. 10].

О. Бондаренко виділяє різновиди соціальної адаптації: соціально-виробничу (професійну), соціально-культурну, соціально-побутову, соціально-політичну, соціально-екологічну, соціально-медичну та ін., оскільки спектр сфер життєдіяльності людини надзвичайно широкий [2, с. 5]. Водночас активне розгортання процесу глобалізації зумовлює виникнення нових вимірів феномену соціальної адаптації. На думку С. Сидоренко, інтенсивний розвиток інтелектуального потенціалу людства формує глобалізований інформаційний світ, що призводить до впровадження в суспільне життя нових засобів виробництва – інноваційних технологій. Усі ці фактори вимагають від людини пошуку нових засобів соціальної адаптації, можливої за умови, коли вона набуває у своїй повсякденній життєдіяльності статусу суб'єкта глобального суспільства як адекватна його викликам глобальна людина [8, с. 165].

Аналіз наукової літератури дає підставу стверджувати, що сьогодні соціальна адаптація виступає полідисциплінарною проблемою, яка активно досліджується з позицій сучасної соціології, філософії, соціальної психології й соціальної педагогіки. О. Бондаренко розглядає адаптацію у філософському контексті як іманентну властивість суспільного буття: суспільство у своєму розвитку ніколи не стоїть на місці, а постійно змінюється, приймаючи різні структурні модифікації, набуваючи все нових якісних перетворень. Тому процес соціальної адаптації також набуває якостей безперервності й різноаспектності. Водночас людина не просто пристосовується до мінливого соціального середовища, а впродовж усього періоду своєї еволюції активно впливає на ці зміни відповідно до своїх потреб та інтересів, уключаючись у всі реальні суспільні відносини: економічні, політичні, культурні, – які являють собою різні сфери буття [2, с. 6].

Із соціально-педагогічного погляду соціальна адаптація постає процесом активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, інтеграції особистості в соціальні групи, діяльності щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, на що вказує О. Беспалько. Важливим компонентом соціальної адаптації є узгодженість оцінок, особистих можливостей і домагань індивіда з цілями та цінностями соціального середовища [1, с. 25].

Для сучасної України актуальною проблемою залишається соціальна адаптація молоді до суспільно-політичного, професійно-трудового, сімейно-побутового й культурно-дозвілєвого життя. Аналізуючи труднощі соціальної адаптації випускників професійно-технічних навчальних закладів до ринку праці, С. Кравцов наголошує, що, на відміну від економічно розвинених країн, де молодий кваліфікований робітник приходить на перше робоче місце зазвичай уже професійно адаптованим, адже процес його підготовки передбачав адаптаційні періоди під час проходження тривалої виробничої практики або фактичної трудової діяльності, вітчизняний адаптується до нових реалій життя саме на першому робочому місці [5, с. 390]. На основі аналізу способів подальшого вдосконалення молодіжної політики в Україні колектив науковців Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України вказує на важливість забезпечення економічної самостійності й трудової зайнятості молоді, сприяння її соціальній адаптації та підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці [6, с. 226].

Чимало викликів для соціальної адаптації молоді виникають і в сімейно-побутовій сфері. С. Ничипоренко констатує, що сучасна молода сім'я виявилася не підготовленою до переходу до нових економічних відносин, виживання в умовах кризи. Проблема соціальної адаптації (психологічної, економічної, професійної) розв'язується однобічно, винятково як проблема самої сім'ї, як процес лише її пристосування до негативних змін [7, с. 58].

В умовах складної соціально-економічної ситуації в Україні особливої уваги потребує молодь, яка внаслідок причин (обмежені можливості здоров'я, сімейна депривація, відставання від норм соціального, інтелектуального чи особистісного розвитку тощо) відчуває труднощі в процесі соціальної адаптації. Передусім, це випускники інтернатних закладів, які по закінченню навчання

ризикують опинитися в умовах соціальної сегрегації й виявляються не готовими до інтеграції в сучасне динамічне суспільство в ролі повноправних учасників соціальної взаємодії. Ураховуючи це, переконаємося, що вивчення особливостей соціальної адаптації випускників інтернатних закладів є одним з актуальних дослідницьких напрямів вітчизняної соціології освіти.

Динаміка соціальної адаптації як складного та багатофакторного процесу характеризується численними параметрами, окремі з яких набувають пріоритетного значення в певні періоди життя людини. Зокрема, після закінчення загальної середньої освіти про успішність соціальної адаптації особистості свідчить, передусім, наявність у неї структурованих і диференційованих життєвих планів, які вказують на готовність випускника перейти на новий рівень соціального розвитку, конструктивно зустріти його виклики й адаптуватися до його вимог. Хоча життєвий план не завжди реалізується, усе ж таки він свідчить про характер бажаної діяльності, суб'єктивні уявлення щодо своїх можливих переміщень, прагнення до самовдосконалення. Наявність життєвого плану репрезентує динамізм особистості, її прагнення свідомо конструювати свою життєву траєкторію.

Мета статті – аналіз результатів порівняльного соціологічного дослідження життєвих планів випускників інтернатних закладів різного віку та життєвих планів осіб, які не навчалися у закладах інтернатного типу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Стандартні життєві плани молодих людей, які вступають у доросле життя, уключають такі види діяльності, як трудова активність, продовження навчання, створення сім'ї, включення в суспільне життя, облаштування житла та турбота про здоров'я. Від успішного виконання цих планів залежить благополуччя людини та її сім'ї, задоволеність життям, реалізація власних здібностей та ін.

Щоб оцінити темпи освоєння життєвого й соціального простору випускниками інтернатних закладів, потрібно порівняти їх із темпами реалізації життєвих планів людей, які не виховувалися в інтернатних закладах.

За допомогою методу вуличного опитування нами зібрано дані щодо випускників загальноосвітніх інтернатних закладів різного року закінчення навчання (280 осіб). У дослідженні взяли участь випускники 18 шкіл-інтернатів Запорізької області. За типом розміщення дев'ять із них – в обласному центрі, чотири – у сільській місцевості, чотири – у містах, одна – у районному центрі. Усі інтернатні заклади підпорядковуються Міністерству освіти і науки України, обласному управлінню освіти і науки в Запорізькій області. За типом інтернатні заклади поділяються на загальноосвітні санаторні школи-інтернати (Запорізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат №7, загальноосвітня санаторна школа-інтернат в структурі Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії, Кам'янсько-Дніпровська загальноосвітня санаторна школа-інтернат, Бердянська загальноосвітня санаторна школа-інтернат, Матвіївська загальноосвітня санаторна школа-інтернат, Запорізька загальноосвітня школа-інтернат №1); інтернати для обдарованої молоді: гімназії-інтернати (Малобілозерська естетична гімназія-інтернат «Дивосвіт»), колегіуми-інтернати (Січковий колегіум-інтернат), ліцеї-інтернати (Мелітопольський педагогічний ліцей-інтернат «Творчість», Запорізький обласний ліцей-інтернат із посиленою військово-фізичною підготовкою «Захисник»); спеціальні загальноосвітні інтернати для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Орієнтир», Кам'янська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат, Запорізька загальноосвітня школа-інтернат № 5 для дітей із вадами зору, Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Джерело»); загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт (Мелітопольська загальноосвітня школа-інтернат № 1); загальноосвітні школи-інтернати (Чернігівська загальноосвітня школа-інтернат, Новомиколаївська загальноосвітня школа-інтернат, Запорізька школа-інтернат № 4).

Для порівняльної характеристики соціальної адаптації опитано також жителів м. Запоріжжя, які не пов'язані з інтернатним закладом системи освіти (315 осіб). Вибірка є випадковою, респонденти – різного віку, соціального положення та роду занять.

Можна порівняти характер здійснення життєвих планів випускників інтернату й осіб, які не навчалися в інтернатних закладах, за такими напрямками: трудова діяльність, продовження навчання, створення сім'ї, включення в суспільне життя, облаштування житла та турбота про здоров'я. Дані про кількість випускників інтернатів, які на момент опитування мали життєві плани за цими напрямками діяльності, відображено в табл. 1.

Отримані дані про життєві плани випускників інтернату різного віку порівняли за аналогічними віковими періодами із життєвими планами людей, які не виховувалися в інтернатному закладі.

Трудова діяльність. Як бачимо з табл. 1, більшість колишніх випускників інтернату мають намір і надалі займатися трудовою діяльністю. Більшість із них працюють, що свідчить про достатній рівень адаптованості в суспільстві, оскільки наявність стабільного заробітку та постійної роботи є одним із важливих факторів життєустрою.

Таблиця 1

**Життєві плани випускників інтернатів за основними напрямками діяльності
(% від кількості опитаних даного віку)**

Напрямок діяльності		Вік				
		20–24	25–29	30–35	36–44	45 і більше
1	Трудова діяльність	67,1	78,0	69,4	68,8	57,4
2	Продовження навчання	39,4	16,0	6,9	6,3	6,4
3	Створення сім'ї	36,5	26,0	25,0	21,9	6,4
4	Суспільно-громадська діяльність	4,7	4,7	6,9	12,5	6,4
5	Піклування про власне здоров'я	12,3	17,3	13,9	28,1	31,9
6	Облаштування житла	26,0	30,0	37,5	31,3	12,8

Однак у всіх вікових групах випускники інтернату меншою мірою готові займатися трудовою діяльністю, ніж інші громадяни. Уже в групі молодих людей випускників інтернату, котрі планують займатися трудовою діяльністю, на 18 % менше, ніж у порівняльній групі (відповідно, 67 та 85 %). У наступній віковій когорті (25–29 років) відмінностей у намірі зайнятися трудовою діяльністю між випускниками інтернату та порівняльною групою немає. В обох групах збираються працювати в майбутньому близько 80 % респондентів. Але вже для наступних вікових груп (понад 30 років) різниця між кількістю тих, хто бажає працювати, серед випускників інтернату й інших осіб безперервно збільшується: у віковій групі 30–35 років вона складає 13 відсоткових пунктів (69 і 82 %), у віковій групі понад 45 років – збільшується до 14 відсоткових пунктів (відповідно, 57 і 71 %).

Продовження навчання. Близько третини випускників інтернату намірені навчатися і в майбутньому. Залежно від віку дані про намір респондентів навчатися розподілилися таким чином. Серед випускників віком до 20 років майже 70 % мають плани щодо подальшого навчання; серед випускників 20–24-річних цей відсотковий показник наближається до 40 %. Після 30 років кількість тих, хто планує продовжувати навчання, різко зменшується.

Як бачимо з наведених даних, до 30 років більшість випускників уже закінчили свій цикл навчання. Але серед 30-річних ще залишається 6–7 % респондентів, які бажають продовжувати навчання у вигляді перенавчання або підвищення кваліфікації. У будь-якому випадку це засвідчує динамічність життя та прагнення конструктивно розв'язувати проблеми соціальної адаптації за допомогою освіти. Серед дорослих респондентів, які не навчалися в інтернатному закладі, також близько 5 % налаштовані продовжувати навчання. Тобто плани щодо подальшого навчання має приблизно однакова кількість випускників як інтернатних закладів, так і тих, які не навчалися в закладах інтернатного типу. Це вказує на те, що більш дорослі випускники інтернатних закладів стають ідентичними за своїм життєустроєм із більшістю пересічних громадян, котрі не навчалися в закладах інтернатного типу. Підтвердження цього – структура життєвих планів респондентів – дорослих випускників загальноосвітніх закладів системи освіти і випускників закладів інтернатного типу.

У віці до 30 років випускники інтернату все ще активно включені в навчальний процес, тоді як серед інших осіб до 30 років відсоток бажаючих продовжити навчання зменшується. У віці понад 35 років 6 % випускників інтернатів ще збираються навчатися, тоді як серед інших осіб цей намір мінімізується до 2 %. Випускники не встигають отримати повноцінну освіту в молодому віці або в них із часом з'являється бажання та потреба підвищити свій освітній рівень, тому отримання бажаної освіти у випускників інтернатного закладу системи освіти дещо затягується. Значна їх частина, закінчивши інтернатний заклад, продовжує навчання в училищі, коледжі, а отримання вищої освіти в молодому віці не визначає в якості актуального завдання. Із віком багато хто з них починає розуміти, що потрібно навчатись і далі. У них з'являється більше матеріальних можливостей та підвищується мотивація до продовження навчання.

Створення сім'ї. Затримка в реалізації життєвих планів у випускників інтернатного закладу особливо помітна під час аналізу планів щодо створення сім'ї. У віці 20–24 років, коли більшість людей збирається створювати сім'ю, серед випускників інтернатного закладу ці плани має близько третини опитаних, тоді як серед тих, котрі не перебували в закладах інтернатного типу, – до половини (відповідно, 36 та 46 %). Але в наступні вікові періоди бажання створювати сім'ю стабільно вище у випускників інтернатного закладу, ніж в інших. Зрозуміло, що особи, які не перебували в закладах інтернатного типу, цю частину життєвої програми вже вирішили, а випускники інтернатного закладу питання про створення сім'ї відкладають на більш пізній термін, що свідчить про нижчий рівень адаптації випускників інтернатних закладів до життя.

Якщо у віковій групі 25–29-річних респондентів між випускниками інтернатних закладів та іншими особами майже не існує різниці в кількості бажаючих створювати сім'ю (26 % – серед випускників інтернатного закладу та 20 % – серед інших осіб), то в наступні вікові періоди серед випускників інтернатного закладу четверта частина 30–35-річних і 22 % серед осіб віком 36–44 роки ще тільки збираються створювати сім'ю, тоді як серед інших таких залишилося 6–7 %. Ці дані цілком закономірні, оскільки створення сім'ї у випускників інтернатного закладу затягується. Так, у віковій групі 20–24 роки не створили сім'ю 63 % випускників інтернату, у віковій групі 25–29 років 30,7 % ще не одружені, у 30–35 років без сім'ї залишається ще 12,5 % випускників інтернатного закладу. І лише після 45 років проблема створення сім'ї приблизно однаковою мірою зберігається в життєвих планах як випускників інтернатного закладу, так і інших опитаних, які не навчалися в інтернатному закладі (6 і 5 % відповідно).

Суспільно-громадська діяльність. Згідно з даними опитування, суспільно-громадська активність випускників інтернатних закладів у цілому вища, ніж в інших опитаних. Тільки в молодому віці 20–24 роки суспільна активність осіб, які не виховувалися в інтернатному закладі, є значно вищою (відповідно, 15 і близько 5 %). Це сучасні часи, коли відбувалися події 2013–2014 рр. Молоді люди з інтернатного закладу були менш охоплені суспільно-політичною активністю, пов'язаною з Революцією Гідності та наступними подіями, які характеризуються значною активізацією громадянського суспільства, передусім волонтерською діяльністю.

Але для випускників інтернатних закладів більш старшого віку характерна вища суспільно-політична активність, ніж в інших людей. Так, серед осіб, котрі не виховувалися в інтернатному закладі, у віці понад 35 років суспільно-політичною діяльністю займаються лише 2 % респондентів, тоді як серед випускників інтернатного закладу таким видом діяльності охоплено від 12 % (серед осіб віком 36–45 років) до 6 % (серед осіб понад 45 років). У волонтерській та іншій суспільно-політичній діяльності вже дорослі випускники інтернатів беруть більш активну участь, ніж інші особи. Це засвідчує чуйність, прагнення допомогти іншим людям, яке в колишніх вихованців інтернатних закладів проявляється значно частіше й сильніше, ніж в інших осіб. Особливості соціалізації в інтернатному закладі позначаються через багато років не тільки з негативного, але й із позитивного боку. Для цього судження існує підтвердження у відповідях батьків на питання про те, які якості формуються у випускників інтернатного закладу. Батьки часто відзначають, що в інтернатному закладі діти навчилися допомагати іншим людям.

Турбота про здоров'я. Як не дивно, турботу про здоров'я більшою мірою стійко проявляють люди, які не виховувалися в інтернатному закладі, ніж випускники інтернату. Це властиво для всіх вікових груп, окрім найстаршої – для людей, старших 45 років. У цьому віці більшість випускників інтернатного закладу турбується про своє здоров'я (відповідно, 32 та 25 %). Серед людей, які не виховувались у закладі інтернатного типу, третина респондентів турбується про власне здоров'я у всіх вікових групах, тоді як вихованці інтернатного закладу відзначають цей вид діяльності значно рідше (12 % – серед 20–24-річних та 17 % – серед 25–29-річних). І лише в період від 36 до 44 років ця частина респондентів збільшується до 28 %, що все одно менше, ніж серед інших осіб. Тим більш дивний той факт, що вихованці інтернатного закладу – зазвичай це люди з послабленим станом здоров'я. Пояснення цього явища потрібно шукати в психології людей, які виховуються в інтернатному закладі системи освіти. Можливо, частина з них зневіряється у своїй здатності зміцнювати здоров'я й пускає його на самоплив, переходить до екстернальної та вкрай гедоністичної позиції.

Облаштування житла. Турбота про житло серед випускників інтернатного закладу у всіх вікових групах є значно вищою, ніж серед тих, які не виховувались в інтернаті. У віковій групі 20–24 роки

ця різниця складає 10 відсоткових пунктів (26 % – у випусників інтернату й 15,4 % – в інших респондентів), у віковій групі 25–29 років – відповідно, 30 та 20 %. Якщо серед осіб, які не виховувалися в інтернатних закладах, турбота про житло у віці 30–35 років зменшується, оскільки на цей час питання про житло певним чином вирішується, то серед випускників інтернатного закладу в цьому віці турбота про житло піднімається до максимальної відмітки – 38 %. І в наступний період, у віці 36–44 роки, турбота про житло продовжує залишатися на високому рівні (31 %). І лише після 45 років показники турботи про житло майже зрівнюються у випускників інтернату та інших респондентів (відповідно, 13 та 16 %).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Результати порівняльного соціологічного дослідження емпірично доводять наявність різниці в темпах соціальної адаптації, засвоєння життєвих ресурсів та реалізації життєвих планів між випускниками інтернатних закладів й особами, які в інтернатних закладах не навчались. Процес соціальної адаптації випускників інтернатних закладів здійснюється з певним відставанням у часі від іншого населення. Життєві проблеми в цілому розв'язуються, але в більш пізньому віці. Так, у зрілому віці менше випускників інтернатного закладу, порівняно з іншими респондентами, розв'язує проблему житла. Таку саму закономірність спостерігали стосовно розв'язання інших життєвих проблем. У віці понад 30 років 17 % колишніх випускників усе ще цікавить проблема створення сім'ї, тоді як серед іншого населення у віці понад 30 років проблема створення сім'ї цікавить лише 10 %. У цілому для випускників інтернатів характерний більш тривалий період освоєння соціального та життєвого простору, порівняно з тими, котрі не перебували в закладах інтернатного типу системи освіти.

Джерела та література

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи : монографія / О. В. Безпалько. – К. : Наук. світ, 2006. – 363 с.
2. Бондаренко О. М. Соціальна адаптація особистості в умовах пострадянського суспільства / О. М. Бондаренко // Перспективи. – 2001. – № 4. – С. 3–6.
3. Камбур А. В. Залежність успішності процесів соціальної адаптації особистості від адекватної системи ціннісних пріоритетів / А. В. Камбур // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2006. – Вип. 7. – С. 44–51.
4. Корель Л. В. Социология адаптации: вопросы теории, методологии и методики / Л. В. Корель. – Новосибирск : Наука, 2005. – 424 с.
5. Кравцов С. Професійно-технічна освіта: сучасний стан і перспективи розвитку / С. Кравцов // Соціальні виміри суспільства. – 2009. – № 1. – С. 389–398.
6. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с.
7. Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні : монографія / С. В. Ничипоренко. – Умань : Вид. «Сочинський», 2011. – 217 с.
8. Сидоренко С. В. Соціально-культурна адаптація: глобальний аспект / С. В. Сидоренко // Культура народів Причерномор'я. – 2005. – Вып. 68. – С. 163–167.

References

1. Bezpalco, A. (2006), “*Organization of social and pedagogical work with children and youth in the local community: theoretical and methodological basis*” : monograph, Kyiv : Science World, 363 p.
2. Bondarenko, O. (2001), “*Social adaptation of person in the conditions of post-Soviet society*”, *Perspectives*, No. 4, Pp. 3–6.
3. Kambur, A. (2006). “*Dependence of success of person’s social adaptation on the adequate system of value priorities*”, *Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*, Vol. 7, Pp. 44–51.
4. Korel, L. (2005), “*Sociology of adaptation: theory, methodology and methods*”, Novosibirsk : Science, 424 p.
5. Kravczov, S. (2011), “*Vocational education: current state and prospects of development*”, *Social dimensions of society*, No. 1, Pp. 389–398.
6. Libanova, E. (Eds.) (2010), “*Youth and youth policy in Ukraine: socio-demographic aspects*”, Kyiv : Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 248 p.
7. Nichiporenko, S. (2011), “*Youth family policy in Ukraine*” : monograph, Uman : Sochinskyi Publisher, 217 p.
8. Sydorenko, S. (2005), “*Socio-cultural adaptation: the global dimension*”, *Culture of peoples of the Black Sea region. Scientific journal*, Vol. 68, Pp. 163–167.